

DIE VERBALE HENDIADIS IN AFRIKAANS.

(MEV.) DENISE KOCKS.

VERHANDELING INGELEWER TER VERKRYGING
VAN DIE M.A.-GRAAD AAN DIE UNIVERSI-
TEIT STELLENBOSCH, NOVEMBER 1951.

DIE VERBALE HENDIADIS IN AFRIKAANS.

INHOUDSOPGAWE:

	p.
Inleiding	1
I. <u>DIE BEGRIP:</u>	1
(a) Definisie.	1
(b) Wat in Afr. onder "verbale Hendiadis" verstaan word	2
(c) Verbale Hendiadis onderskei van die nominale, afjektiwiese, adverbiale	4
II. <u>ANALISE VAN DIE SINTAKTIESE WOORDGROEP:</u>	5
A. - <u>Die eerste lid:</u>	5
(i) Morfologies	5
(ii) Semanties	5
(iii) Foneties	6
(iv) Sintakties	7
(v) Funksioneel	7
(vi) Herhaling van die eerste lid	8
(vii) Die eerste lid en ander hulpwerkwoorde van aspek of sinonieme	9
B. - <u>Die Verbindingspartikel:</u>	11
(i) "En"	11
(ii) Partikkeloos	13
(iii) "Te"	16
C. - <u>Die tweede lid:</u>	18
(i) Morfologies	18
(ii) Semanties	18
(iii) Foneties	20
(iv) Funksioneel	20
III. <u>DIE SINTAKSIS VAN DIE WOORDGROEP:</u>	22
a. Die posisie van die objek	22
b. Die posisie van die sinsnede	25
c. Die posisie van die bysin	26
d. Die lengte van die bepalinge	27
e. Die ontkenning i.d. verbale Hendiadis	28
IV. <u>DIE STYLVERBAND.</u>	28
V. <u>DIE KATEGORIE.</u>	29
VI. <u>DIE HERKOMS VAN DIE AFR. KONSTRUKSIE:</u>	30
A. Die verband tussen Afr. en Nederlands. -	30
1. Middelnederlands	30
2. 17e-Eeuse Nederlands	31

(ii)

	p.
3. Moderne Nederlands:	34
(a) A.B.-skryftaal en die omgangstaal	34
(b) Dialekspreektaal	35
B. Ander tale:	36
1. Engels	36
2. Duits	37
3. Frans	37
VII. <u>SLOTSOM</u> .	38
Geëkserpeerde boeke. - Afkortinge	40
Bibliografie. - Afkortinge	40

"Es liegt im gemeinen Mann viel Lebenspoesie;
er übt sie, wir lesen und schreiben sie."

- Alban Stolz.

DIE VERBALE HENDIADIS IN AFRIKAANS.

Inleiding.

Die doel van hierdie studie is om na te gaan wat die Afr. verbale hendiadis is, hoe dit gebruik word en, indien moontlik, wat die herkoms daarvan is.

My uitgangspunt is dus deurgaans die algemene omgangstaal, ter aanvulling waarvan ook die skryftaal nagegaan is. Ek besef daarby dat daar baie gevalle kan wees waarvan ek geen kennis dra nie. - My uitsprake geld dus (moontlik) net van my materiaal.

Hierdie werk is suiwer analities-deskriptief van aard: ek beskryf aan die hand van versamelde voorbeelde die Afr. taal soos ek dit in horisontale perspektief ¹⁾ waarneem. Aan die einde word die vertikale ²⁾ egter daarby betrek om die herkoms enigsins in oënskou te neem.

I. DIE BEGRIP HENDIADIS:

(a) Definisie:

Die analitiese aaneenskakeling van die dele van 'n samegestelde (sintetiese) begrip: 'n ondergeskikte, attributiewe bepaling word gewysig tot formeel newegeskikte samevoeging. -

In die hendiadis (Grieks: een deur twee) sien ons die duidelikste geïllustreer wat Vendryes ³⁾ noem: „the mental act supposed by language”. - Die gees onderskei deur analise 'n aantal elemente waartussen dit in 'n uitwendige taalvorm 'n verband bevestig. Onmiddellik verbind dit dan die elemente opnuut tot 'n sintetiese begrip wat 'n nuwe woordbeeld, 'n nuwe betekenis, in die gedagte roep.

'n Mens kon dit in Wilhelm Havers se woorde: „Das sukzessive Denken” ⁴⁾ kon noem. Elders praat hy van „Enumerative Redeweise” en toon ook aan ⁵⁾ dat daar in die meeste tale van Afrika, Europa en Asië 'n

1) Sapir, p.180 : „in die dagelykse ervaring.”

2) Sapir, p.180 : „historisch.”

3) „Language,” p.73

4) „Erkl. Syntax,” p.44.

5) „Indogermanische Forschungen,” p.229 - waarna in „Woordsrte, wwe. en tye”, p.90 verwys is.

neiging voorkom om 'n handeling taalkundig in sy onderdele op te splits en elke onderdeel voor te stel deur 'n sin wat aan die ander geryg word presies in die volgorde waarin die handeling waargeneem is. So 'n samehang is dan geheel chronologies en aanskoulik, maar nie kousaal nie.

'n Dergelike aaneenryging verander egter maklik in 'n onderakiking, veral (wat dit ons betref) waar wwe. van beweging of stilstand, wat so dikwels allerlei handelingge begelei, maklik deur herhaling grammatikaliseer word tot hulpwwe.¹⁾

So vind ons bv. dat die verbale hendiadis 'n sintaktiese woordgroep is, al is dit volgens vorm 'n woordreeks - vgl. „staan en praat”: die voegwoord „en” verbind gewoonlik neweskikkend, sodat dit lyk asof hierdie konstruksie uit 2 gelykberegtigde dele bestaan. In die werklikheid het dit egter oorgegaan tot 'n woordgroep.

Die onderskeiding woordreeks - woordgroep is allereers een tussen parataksis en hipotaksis. Daarvolgens is die hendiadis beslis 'n woordgroep:

- (a) logies geredeneer is „staan” en „praat” hier nie gelykberegtigde dele nie. „Praat” is die kern van die konstruksie. Daar is dus 'n sterk eenheid van begrip;
- (b) die hoofaksent val op „praat”, dus het albei nie gelyke aksentwaarde nie;
- (c) morfologies word 'n hegte eenheid gevorm deurdat slegs die eerste lid die verlede tyds- „ge-” neem. Die tweede lid behou sy vorm ofskoon die handeling dan in die onvoltooide verlede staan. Daar is dus ook funksionele eenheid.-

Tereg konstateer Sapir ²⁾: „Taal vertoon soms een wonderlijk gebrek aan ooreenstemming tussen vorm en funksie”.

(b) Wat in Afr. onder „verbale hendiadis” verstaan word:

„Hendiadys: Die verbinding van 2 wwe. deur middel van „en” -

1) „Woordsrte., wwe. en tye,” p.91.

2) Sapir, p.101.

- 3 -

skryf dr. M. de Villiers ¹⁾ van Afr.. Ek wil dit wysig en poneer dat ons in Afr. onder die begrip „verbale hendiadis” verstaan: 'n in hoë mate subjektiewe eenheidskonstruksie bestaande uit

- (i) 'n hulpww. van duratiewe aspek as die eerste lid - staan, sit, loop of lê;
- (ii) met of sonder die vrywel betekenislose bindwoord „en”;
- (iii) plus 'n amorfe ww. wat die semantiese kern is, as die 2e lid.

Hierdie hegte konstruksie word gebruik:

1. met behoud van die etimologiese „betekenis” van die hulpww., waar elke lid dan nog sy afsonderlike waarde het. Baie selde in die spreektaal, maar ietwat meer in die skryftaal, tref ons dit aan.

Vgl.:

- (i) „... en bly boos staan op die kommandeur en wag”. ²⁾
- (ii) „... so staan hy 'n oomblik, die lelikste ondier in die hele Kalahari, na die rooijakkels nuuskierig en loer”. ³⁾

2. met behoud van die etimologiese waarde van die hulpww. (d.w.s. „staan” is werklik staán, ens.), maar waar die eenheid veel hefter is, sodat die konstruksie hoofsaaklik die duratiewe aspek uitdruk. Vgl.:

- (i) „Vanmôre staan ek haar nog en terg.”
- (ii) „Wel, as jy altyd vir my gaan lê en inwag ...”
- (iii) „Ek wil graag sit brei”. ⁴⁾

3. met totale verbleking van die etimologiese waarde van die hulpww., in só 'n mate dat „staan” bv. ook gebruik word waar daar geloop, -sit of -lê word. Die konstruksie is dan by uitstek modaal, met 'n sterk neiging tot die pejoratiewe. Dit is die verbale hendiadis soos ons hom eintlik met die hoogste frekwensie in die Afr. spreektaal ken. Vgl.:

- (i) „Jy moet staan en siek word - dan sal ons darem in 'n moles

1) „Woordsrte., Wwe. en Tye”, p.90.
 2) „Kees”, p.89.
 3) Idem, p.54.
 4) Almal uit die spreektaal.

wees".

(ii) „Mnr. Swart staan toe net stompe en aanry".

(iii) „Ons moet maar weer soos skape heeldag staan rondhol".¹⁾

In Namakwalands verloor die eerste lid sodanig sy etimologiese waarde dat algemeen gehoor word:

(i) „Die water lê loop die hele vlakte oor."

(ii) „Dié perd se pa het gelê sit loop oor die pad" - maar met volkome neutrale waarde.

Die algemeen-Afrikaanse uitbreiding t.o.v. die kategorie het egter sterk modale gevoelswaarde. Vgl.:

„Die kerk moet natuurlik sit en toekyk totdat dit te laat is".

(c) Verbale hendiadis onderskei van die nominale, adjektiwiese, adverbiale:

Verwante sintaktiese woordgroepe is dié waaraan die verbale hendiadis struktureel gelyk staan:

	Nominale Hendiadis	Adj. Hendiadis	Adv. Hendiadis
1. <u>Vaste Pare:</u>			
(a) Sinonieme -	sak en pak	fyn en flenters	rot en kaal
(b) Antonieme -	lief en leed	dik en dun	kruis en dwars
2. <u>Toevallige Pare:</u>	kalmte en beheersing	vriendelik en gasvry	stadig en behoedsaam
3. <u>Met Ander Bindwoorde:</u>	part nog deel	hoër of laer	selde of nooit

Hieruit blyk:

Opm. 1. - Ons het hier verbindings van 2 substantiva, 2 adjektiva of 2 adverbia, met 'n bindwoord. Waar die woorde reeds tot vaste pare saamgegroeï het, word die volle krag van elke afsonderlike lid nie meer gevoel nie, maar die groep as geheel kry 'n nuwe betekenis.

Die woorde kan wees: (a) sinonieme - waardeur die betekenis ver-

1) Almal uit die spreektaal.

sterk word, bv. „sak en pak“, „kant en klaar“;

of (b) antonieme - waardeur omvang uitgedruk word, bv. „hemel en aarde“, „dik en dun“.

Opm. 2. - Waar woorde wat nog nie vaste woordpare is nie, saam gebruik word, het elke woord nog sy oorspronklike waarde, maar die samevoeging kan tog versterkende krag hê: „alle rusie en vyandskap“, „stadig en behoedsaam“.

Opm. 3. - Anders as die verbale hendiadis, kom hierdie drie nooit sonder bindwoord voor nie, al hoef die bindwoord nie noodwendig „en“ te wees nie: „van bakboord na stuurboord“, „part nog deel“.

II. ANALISE V.D. SINTAKTIESE WOORDGROEP:

A. DIE EERSTE LID:

(i) Morfologies -

(a) In die teenwoordige tyd tree 'n monosillabiese ww. - stam (staan, sit, loop of lê) as die le lid op.

(b) In die verlede tyd is die le lid normaalweg 'n gewone verlede deelwoord. - Die feit dat nét die le lid 'n teken van die verlede tyd dra, is dan ook 'n bewys van die eenheid van die konstruksie. Waar die „ge-“ egter dikwels weggelaat word, is daar net 'n sintaktiese teken van die verlede tyd: „het“. Lg. is ook die geval by die partikkellose groep: „Ek het staan praat.“ ¹⁾

(ii) Semanties -

(a) Na hulle etimologiese waarde was die 4 eerste lede oorspronklik selfstandige wwe. wat elk 'n spesifieke handeling van volle betekenis aangedui het, met duratiewe, maar neutrale waarde:

„Ek sit nou al lank hier“.

„Hy lê daar onder die boom“.

(b) In die woordgroep, saamgevoeg met 'n infinitief wat as semantiese kern optree, verbleek die etimologiese waarde van die le lid egter. - Deur herhaalde gebruik in 'n vaste verband verloor die woord

1) Die frekwensie hiervan kan allersins nog nagegaan word.

sy krag, word dit gegrammatikaliseer, wat nie beteken dat dit oorbodig word nie, maar dat dit sy konkrete karakter inboet en „abstrak” word. Psigologies en semanties word dit 'n blote bepaling van aspek by die infinitief wat psigologies tot hoofww. verhef word. -

„Aspect is a term borrowed from Slavic philology to denote the meaning of a verbal form in so far as it expresses whether the speaker looks upon an action in its entirety or with special reference to some part - chiefly the beginning or the end.”¹⁾

Namate die semantiese inhoud verbleek, neem dit egter toe in modale waarde.

Die verskillende stadia, soos reeds in Deel I aangetoon, is:

(i) volle etimologiese waarde behoue. Naas die Hobsons se skryftaal, is die moontlikheid van die hendiadis as positiewe imperatief 'n goeie illustrasie:

„Staan en luister!” „Lê en slaap!”

Vir die taalgevoel is daar 'n besliste fonetiese, funksionele en semantiese skeiding tussen die dele. En die gebruik kom nie voor nie.

(ii) etimologiese waarde nog behoue, maar daar is 'n sterker eenheid van betekenis - duratiewe aspek word hoofsaaklik aangedui. 'n Illustrasie hiervan is die hendiadis as moontlike negatiewe imperatief, wat nie 'n bevel tot 'n oombliklike handeling is nie:

„Staan tog nie en droom nie!”

„Loop tog nie en sanik nie!”

(iii) etimologiese waarde totaal verbleek. Die duratiewe aspek is dan weer op die voorgrond, met 'n baie sterk (meestal pejoratiewe) modale gevoelswaarde. Sien dit bv. by die verskuiwing in kategorie:

„Die ou kraan staan en drup ook altyd.”

Hierdie verlies aan etimologiese waarde gaan gepaard met die verswakking van die aksent.

(iv) Foneties.

(a) In die losser konstruksie, waar die 1e lid nog sy eie etimologiese waarde behou en dan dikwels deur lang bepalinge van die 2e lid

1) Kruisinga, aangehaal in „Woordsrte., Wwe. en Tye”, p.100.

geskei word, word die aksent feitlik gelykop tussen die twee verdeel, sodat die le lid sy volle klankwaarde behou. Vgl.:

"... en staan toe hy anderkant op sy pote kom en sweto ..." 1)

(b) Namate die le lid se etimologiese (voortaan aangegee: etim.) waarde verbleek, verswak ook sy fonetiese vorm. Horn toon reeds hierdie kousaliteitsverband aan: "Die Abschwächung der Bedeutung (hat) eine Abschwächung des Akcents zur Folge." 2)

Die klankwaarde van die le lid is dan heeltemal ondergeskik aan dié van die 2e: (hai stànò pràát). 'n Verdere bewys van die eenheid van die konstruksie.

(v) Sintakties.

Vir die verbindingsmoontlikhede met die 2e lid, kyk p.

(vi) **Funksioneel.**

Oorspronklik 'n selfstandige ww., verloor die le lid deur grammatikalisasie sy woordbetekenis, sodat die infinitief nie 'n objek of bepaling daarby is nie (vgl. Ek kom om te luister; ek gaan slaap.), maar die le ww. daarenteen as hulpww. 'n bepaling van aspek by die infinitief is.

Ten spyte van hierdie verbleking in selfstandigheid tot hulpww. en die verlies aan semantiese waarde, word die funksionele krag van die woord versterk omdat dit sintakties die hoofww. is: Vf. van die woordgroep.

Overdiep haal vir dr. Horn uit „Behaghels Festschrift“, p.59 aan 3) om 'n dergelike verskynsel te verklaar: Daar is woorde (pronomina, hulp- en koppelwwe.) wat „bedeutungsarm“ en tegelyk „funktionswichtig“ kan wees. „Het zijn de woorden, die in de talen, welke overgaan naar een analytisch systeem, de uitdrukking der syntactische functies overnemen, functionele woorden.“

Hoe meer die etim. waarde van die le lid verbleek en die hendiadis dus 'n hefter eenheid word, hoe duidelik^{er} is die hulpwerkwoordelike funksie van die le lid:

1) „Vlam“, p.149.

2) „Rückblick und Ausblick“, aangehaal in „Syntaxis en Stil.“, p.233.

3) „Syntaxis en Stil.“, p.228.

"En dan staan hy nog boonop en leegglê,"

teenoor sy selfstandige funksie:

"... en sit heel kleintjies klompies-klompies in die bietjie koelte wat daar te kry is en wag dat hul moeders hulle weer moet kom optel".¹⁾

As funksionele hoofww. in die konstruksie dra die Vf. dan ook die verlede-tydsteken:

"... maar die ganse jaar het hulle gestaan en wag ...".²⁾

Dit fungeer dan as verlede deelwoord, terwyl die 2e lid sy funksie behou.

In die partikkellose konstruksie tree die 1e en 2e lede hier albei as infinitiewe op:

"Ek het staan wonder."

(vii) Die herhaling van die 1e lid.

Hierdie verskynsel vind ek nie in die skryftaal nie. In die gemeedelike spreektaal kry 'n mens egter:

(a) herhaling van dieselfde 1e ww.:

"Ek sit 'n boek sit en lees." Paarl

"Ek sit hier sit gesels." "

(b) twee 1e lede, maar verskillende wwe.:

"En dan staan die vlieë daar sit en uitbroei." St'bosch.

Van hierdie 3 moontlikhede het die 1e volgens my materiaal verreweg die hoogste gebruiksfrekwensie.

'n Verdere verskil kom voor:

(a) By inversie word die twee 1e lede geskei:

"Vanmôre loop ek haar loop en terg." Calitzdorp.

"Staan my ma hom staan en inwag." Paarl.

(b) By normale woordorde kan die 1e lede jukstaposisie kry:

"Hy staan staan en skreeu daar op die oorkantse perron"

Paarl.

Die betekenis van hierdie herhalingsverskynsel:

Opm. 1. - Daar die verbale hendiadis stilisties hoofsaaklik 'n span-

1) "Vlam", p.43.

2) "Katinka", p.122.

ningskonstruksie is, bring tussenbepalings dikwels die nood van herbevestiging mee:

„En daar staan almal in die grote kamer toe hand in die hare staan en dink". Paarl.

Opm. 2. - In die konstruksies soos:

„En dan sit hy nog sit en gesels," Calitzdorp.

„Vanmôre loop ek haar loop en terg," "

blyk dit dat die sprekers (onbewustelik) die volle hendiadis (bv. „sit en gesels.") sôdanig as 'n eenheid beskou dat hulle dit as 'n infinitief opvat (met min of meer die semantiese inhoud van „gesels"), want my materiaal toon aan dat gebruikers van hierdie konstruksie sonder uitsondering gebruikers van die hendiadis sonder bindwoord is. So sê dieselfde Calitzdorper by wie ek bogenoemde gekry het konsekwent:

„Hy het al ook op Sondag sit leer;"

„Moenie heel dag net sit nasien nie."

(viii) Die le lid en ander hulpwwe. van aspek of sinonieme:

(a) Vind ons dieselfde „loop" in:

(i) „Hy loop my gedurig en terg," of

„Wat loop terg jy my gedurig!" en

(ii) „Hy loop haal net gou die boek?"

Opm. 1. - In (i) is „loop" 'n hulpwwe. van duratiewe aspek, met verbleekte fonetiese en semantiese waarde. Tussen „loop" en „terg", wat 'n absolute eenheid vorm, is daar geen temporele verskil nie. Dis één handeling. Selfs waar die 2 wwe. nog in 'n mate hulle afsonderlike waarde behou, vind die 2 handelinge gelyk plaas.

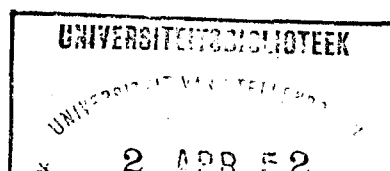
Opm. 2. - In (ii) is loop 'n hulpwwe. van inchoatiewe aspek. „Loop" behou sy semantiese waarde (ongeveer „gaan"), sodat die 2 handelinge temporeel verskil. „Haal" is feitlik die gevolg van „loop" en geen gelyktydige handeling nie.

Dit is dus nie dieselfde „loop" nie.

(b) „Gaan haal". „Gaan" is tog ook 'n hulpwwe. van aspek; waarom vorm dit dan nie 'n verbinding met 'n infinitief 'n hendiadis nie?

Bouman ¹⁾ beskou „gaan haal" as afkomstig uit 17e-eeus waar beide

1) „Annale," p.30.

„ga" en „gaan" imperatiewe was. Oorspronklik sou die konstruksie dan gewees het: „Gaan! Haal!" - imperatief plus imperatief. Later is dit op een lyn gebring met imperatief plus infinitief: 'n verskuiwing in grammatiese kategorie dus.

So 'n verskuiwing bring natuurlik 'n verskuiwing in betekenis: „Gaan om te haal!" En omdat Afr. geen morfologiese verskil tussen imperatief en indikatief ken nie, is die woordgroep blykbaar opgevat as hulpww. van aspek plus infinitief, want vir die Afr. taalgevoel beteken dit nagenoeg: „daar word gegaan om iets te kry."

Baie duidelik is dus die temporele verskil tussen „gaan" en „haal": die hulpww. het inchoatiewe - en toekomstige tydswaarde (sien dit veral wanneer ons „en" invoeg: „Hy gaan en sal die boek haal."); die infinitief het onbepaalde tydswaarde.

Dieselfde analise kan ons van bv. „bly lol" doen: die hulpww. van duratiewe aspek behou sy semantiese inhoud. Trouens, juis die etim. waarde daarvan verskaf die duratiewe aspek. Ook „bly" se fonetiese waarde bly behoue, dus vorm dit geen absolute eenheid met die infinitief nie.

(c) Sal sinonieme van die le lid 'n hendiadis vorm?

Hierdie vraag geld net vir „loop" omdat „lê", „sit" en „staan" geen absolute sinonieme het nie.

„Stap" as sinoniem van „loop" kan wel, al is dit baie selde, in bepaalde omstandighede gehoor word:

„Gaan stap daardie twee dan dikwels?"

„Ja, hulle stap gedurig en gesels."

Dit word moontlik gemaak deurdat „stap" 'n baie hoë gebruiksfrekwensie het, met nagenoeg dieselfde semantiese- en gevoelswaarde as „loop". Tog is e.g. nog nie heeltemal gegrammatikaliseer nie, dus vorm dit nog nie 'n hegte eenheidskonstruksie nie. M.i. is daar egter geen rede waarom dit nie nog sal gebeur nie. Die aangehaalde voorbeeld dui immers reeds in die rigting van 'n uitbreiding van die verbale hendiadis, soos ook die feit dat selfstandige ww. van beweging en rus, nl. „ry" en „hang", na analogie van die gewone hendiadis aangewend word in:

„Julle wil natuurlik liever ry en gesels as sit en werk".

"Kyk! daar hang 'n voëltjie en doodgaan."

(Let op die vorm van die skeidbaar samegestelde ww.!) Albei konstruksies dui die duratiewe aspek aan, by albei is die 2e lid die fonetiese en semantiese kern. - Maar by analise blyk die „hulpwwe.“ tog nog heelwat van hulle selfstandige waarde te behou - op die oomblik! Sodra hulle verstar raak in dié bepaalde gebruik?

B. DIE VERBINDINGSPARTIKEL:

(i) „En“:

(a) Semanties en funksioneel.

Na sy etim. waarde is „en“ 'n voegwoord wat sinne, sinsdele of woorde neweskikkend saamvoeg. Daarvolgens verbind dit normaalweg 2 hoofsinne, 2 substantiva, 2 adjectiva, 2 adverbiala. Deur die inhoud van die sinne, die betrekking van die sinsdele en die betekenis van die woorde, is hierdie verbindende funksie baie geskakeerd. (Vgl. p.4 - p.5 . Daar is slegs dié ooreenkoms dat die 2 dele van elke paar gelykberegtig is en die verbinding „logies“, na die etim. waarde van „en“ gemeet.

Hierdie parataktiese aaneenskakeling is 'n analitiese vorm.

'n Besondere funksie het „en“ ook in die verhalende styl:¹⁾ 'n interessante analitiese verbinding is dié waarby „en“ (a) die besondere aan die inleidende algemene, (b) die konkrete aan die abstrakte, (c) die eintlike gesegde aan die aanduiding van die gebeure verbind:

(a) „Wees so goed en sê asseblief vir my ...“

(b) „Luister na my en kap die bome af“

(c) „Toe begin hy en vertel ...“

Ons tref dit opvallend dikwels in die Bybel aan:

„Maar die ander antwoord en bestraf hom en sê: Vrees jy..“

Luk, 23:40.

'n Rustige gedraenhoud word so teweeggebring.

Hierdie laaste voorbeelde bring ons nader aan 'n buitengewone funksie. Dis immers duidelik dat

(a) beteken: wees goed deur vir my te sê;

1) „Stil. Gramm.“ p.560.

(b) beteken: luister deur die bome af te kap;

(c) " : hy begin deur te vertel.

Dit word dus aanneemliker dat die voegwoord, anders as verwag word volgens sy etim. waarde, kan optree as skakel in 'n analitiese samevoeging van die ongelyke dele van 'n samegestolde begrip ... in die verbale hendiadis. Hier verbind „en” dus onderskikkend.

Ek vermoed dat daar verskillende stadia was in die verhouding wat „en” uitdruk:

(a) Dit blyk dat die 2 lede van die hendiadis oorspronklik newegeslik verbonde was. (Vgl. Mnl. p. en 17e-Eeus. p.). 'n Oorblyfsel hiervan vind ons in 'n geringe mate in die Afr. skryftaal. (Vgl. die Hobsons.)

(b) Namate grammatikalisasie egter deur hoë gebruiksfrekwensie toegeneem het, het die 1e lid ondergeskik geraak aan die 2e, maar die voegwoord bly 'n formeel newegeslikte verhouding aangee tussen 2 ongelike dele. Havers ¹⁾ praat van: „die parataktische Zerlegung logisch subordinierter Begriffe, ein weites Gebiet, das auch ... die Figur des Hendiadyoin in sich schliesst.”

Abnormaal is die verskynsel dus nie!

(b) Foneties.

Die geweldige stilistiese krag van die Polisindeton, waar elke gelykberegtigde lid van die opsomming 'n afsonderlike blik van ons aandag geniet, is almal bekend. Daar het die voegwoord nog sy volle klankwaarde: „En mans en vrouens en kinders het opgedaag.”

Die posisie van „en” in die hendiadis illustreer egter die kousaliteitsverband tussen verlies aan funksie en die verswakking van die fonetiese vorm: „en” word nou uitgespreek as onbetoonde lettergreep by die voorafgaande lid, m.a.w. (en) word geassimileer tot enklitiese (ə). So seer is dit die geval, dat mense in Calitzdorp beweer hulle ken 3 hendiadiskonstruksies:

(1) staan en praat - in die skryftaal;

(2) staan praat, en

(3) stane praat - in die spreektaal!

1) „Erkl. Syntac,” p.46.

Die gebrek aan beklemtoning van die voegwoord is 'n duidelike bewys van die eenheidsaksent van die woordgroep.

"En" kan dus beskou word as 'n vrywel betekenislose oorgangsklank. Ek meen dat die behoud daarvan 'n ritmiese oorweging is.

(c) Gebruiksfrekwensie.

Die hendiadis met „en" is die erkende standaardvorm in die Afr. skryftaal.

Afgesien van vroeë geskrifte uit die periode toe daar groot onsekerheid geheers het oor die „korrekte" vorm, en D.F. Malherbe se „Hans die Skipper", 1929, het ek konsekwent slegs „en" in die Afr. literatuur aangetref. Ek noem bv.:

Sy kom met die Sekelmaan", Hettie Smit	:	15 met „en",
„Met liefde van Katinka", Annie van Niekerk	:	16 " "
„Kees van die Kalahari", Hobsons	:	123 " "
Tydskrifte en koerante	:	nét „en".

Uit Calitzdorp, Caledon en Ceres verneem ek dat die skool ander gebruike direk teenwerk. Alleen „en" word as beskaaf erken! - „Das Schreiben verbannt manche Freiheiten der Rede".¹⁾

'n Onderzoek na die verspreiding van die verbale hendiadis, veral in Kaapland,²⁾ bewys dat alle distrikte „en" ken en gebruik - al gebruik hulle ook soms die partikkellose konstruksie of in baie geringer mate „te". Daar is dus nie te twyfel aan die hoë en algemene verspreide gebruiksfrekwensie van „en" nie. In vroeëre sowel as jongere Afr. was en is dit by oud en jonk gebruiklik.

(ii) Partikkellos:

Opm.1! - Die verbindingsmoontlikhede van die 1e en 2e lede:

Is die verbinding nl. só vry dat die hulpww. met enige infinitief in jukstaposisie kan verbind? Of is 'n bindwoord nodig om die hendiadis-verbinding te bewerkstellig?

(a) Morfologies is daar geen rede wat 'n bindwoord noodsaaklik

1) „Erkl. Syntax", p.118.

2) Projek van mej. E.J. Vermeulen, U.S., Holl. III, 1951.

maak nie; m.a.w. niks in die vorm van die wwe. maak 'n sintaktiese verbinding onmoontlik nie. 'n Wwe.-stam (1e lid) verbind met die infinitiesvorm van

nog 'n ww.-stam	:	kook
'n afgeleide ww.	:	bespreek,
'n skeidbaar samegestelde ww.	:	aangluur
'n onskiedbaar	" "	onderhou.

Analoga : gaan kook, begin bespreek ...

N.B. Analoga met "-en-" ontbreek egter waar 2 wwe. in so 'n hegte eenheid verkeer!

(b) Funksioneel kan 'n hulpww. van aspek sintakties met 'n verbale infinitief verbind, al is lg.

oorganklik	:	kook
onoorganklik	:	werk
onpersoonlik	:	reën,
wederkerend	:	ontmoet
hulpww.	:	wil.

Analoga: begin kos kook, kom werk ...

N.B. Analoga met "-en-" ontbreek egter!

(c) Semanties word dieselfde eenheid behou met of sonder bindwoord: "Ek staan hom toe mos en terg".

"Wat staan terg jy hom altyd!"

Die verband in die 1e is hoegenaamd nie duideliker as dié in die 2de nie omdat die bindwoord hier geen spesifieke semantiese inhoud het of verhouding aandui nie en die kern van die woordgroep tog die kernbetekenis dra. Presies dieselfde waarde word in albei uitgedruk. Geen wonder dat B.H. Jensens oor die „Pleonastisches Satzverbindendes und ...” skryf nie.¹⁾

Opgrond hiervan bestry ek die verduideliking van dr. Meyer de Villiers ²⁾ as sou die verbale hendiadis „die verbinding van 2 wwe. deur middel van „en” wees. Met die innerlike wese van die begrip het die

1) „Erkl. Syntax”, p.52.

2) „Woordsrte., Wwe. en Tye”, p.89.

bindwoord m.i. hoegenaamd niks te make nie.

Opm. 2. - 'n Ou of nuwe gebruik?

In Afr. self is dit klaarblyklik 'n ou gebruik:

(a) P.J. du Toit behandel dit reeds in 1905 in sy proefskrif „Afrikaansche Studies." Trouens, hy haal geen enkele verbale hendiadis met „en" (óf „te") aan nie:

„Ek lê praat fan di ding". p.95

„Jij stan speul as jij moet werk." p.96

„....dan sal die skape loop fet worre." p.96.

Hy merk dan op (p.96): „Het komt mij voor dat stan niet alleen een duratiewe betekenis aanduidt, maar ook aantoon dat de spreker van oordeel is, dat de handeling een ongunstig licht werpt op den dader".

Toe reeds gebruik presies nes vandag!

(b) By C.P. Hoogenhout ¹⁾ tref ek te midde van 1 „te" en 3 „enne" 'n voorbeeld aan: „Onderwyl hul nog sit eet".

Dus was dié gebruik in die onsekere tydperk ook in die weegskaal.

Hoe regverdig J.J. le Roux ²⁾ dan sy uitspraak: „... het daarnaas (naas „en"- verbindings) ander konstruksies, konform met ander onder-skikkende verbindingstiepes, ONTWIKKEL (kursivering van my). Die is tweërlei:

(1) Verbindings met „te" ...

(2) Verbindings sonder vormwoord. Die oorgangstadium waarin hierdie woorde verkeer

Blykbaar het hy nie alle moontlike materiaal voor oë gehad nie. (Vgl. ook 17e Eeus, p. .)

Ek stem saam met Rademeyer ³⁾ waar hy sê: „Die staan en praat-konstruksie skyn die kleurling vreemd te wees: die en word verswyg, sodat so goed as algemeen gehoor word:

as êk sô seet kyk; hy seet maar wag;

1) „Geskiedenis van Josef", 1922.

2) „Afr. Sintaksis", p.152.

3) „Rademeyer", p.73.

hulle staan bidde; die vrou staan was ..."

Maar ook hy blyk onder die indruk te wees dat daar laat met dié konstruksie begin is. Waarom anders: "Hierdie konstruksie is heel waarskynlik gevorm na analogie van hy lôp eet (d.w.s. gaan eet) wat nog heeltemal iets anders is as hy loop en eet."

Opm. 3. - Die verspreiding:

Die konstruksie word betreklik algemeen in die gemoedelike spreektaal van sommige distrikte, veral in die Boland en Namakwaland, gehoor (in Natal het ek dit nog nie teëgekom nie) en dan met presies dieselfde waarde as die "en"-verbinding.

"Ek het in die trein <u>lê slaap</u> ."	Caledon
"Ek sal maar in die Paarl <u>sit werk</u> ."	Paarl
"Die fiets <u>staan lol</u> al weer."	Cerés
"Nee, jong ek <u>loop dink</u> nou net."	"

In haar ondersoek na die verspreiding van die verbale hendiadis¹⁾ het mej. Vermeulen dan ook vasgestel dat die partikellose vorm in die spreektaal van enkelinge in ten minste 44 distrikte gebruiklik is. Gebruikers daarvan skryf egter altyd "-en-". Sodanig werk die skool dit teen.

In die Afr. literatuur tref ek dit slegs by D.F. Malherbe in sy realistiese visserstaal aan ("Hans" - 22 partikelloos, 26 met "en").

"Die volk het my hier <u>staan aanpak</u> ..."	p.108
"...waarop die kos <u>staan kook</u> , terwyl sy vrou skuins voor hom aartappels <u>sit skil</u> ."	p.76

((iii) "Te":

(a) Die verspreiding daarvan.

Mej. Vermeulen het vasgestel dat "te" soms in die spreektaal van enkelinge in ten minste 11 distrikte voorkom; daaronder Calvinia, Carnarvon, Upington. Algemeen is die gebruik beslis nie. Ons weet dat hierdie mense ook die ander twee vorme (veral "en") ken en gebruik.

Interessant is ook die inligting²⁾ dat die bewoners van Komaggas

1) Projek van mej. E.J. Vermeulen, U.S., Holl. III, 1951.

2) Projek, U.S., Holl. III, 1951.

die verbale hendiadis met „te” gebruik.

Leef hierdie „te” voort as 'n erfenis van gesproke Nederlands?
Of was „te” nie oorspronklik in S.A. aanwesig nie, en is dié wat wel voorkom, 'n oorblyfsel uit boeknederlands in Afr.?

Bogenoemde ² dui in die rigting van 'n „te” erfenis.

In die Afr. literatuur tref ons „te” soms aan by:

1. Meurant in „Zamenspraak tusschen Klaas Waarzegger en Jan Twyfelaar”, 1861:

„... anders zou oom nie zoo lekker op stoep zit te rook nie”. p.15.

„Ik het daarover zit te denk”. p.24.

Die hulpww. het sy etim. waarde behou; en let op die finitiewe vorm van die infinitief! Dit is dus nie strenge navolging van boeknederlands nie. (Almal neutraal duratief.)

2. Alice Angus en Fred Dormehl in „Wonderstories”, 1917:

„... en moeder lê te rus”. p.11

„Terwijl sij daar sit te pruil”. p.50

11 Gevalle met „te”; almal neutraal, duratief.

3. C.P. Hoogenhout in „Geschiedenis van Josef”, 1922.

„Hy staat ook al vir hulle op te wag.”

Net één „te” teenoor 1 partikkellose en 3 „en”-konstruksies, en dit in 'n geskrif wat nog betreklik Ndl. is: „naar”, „hij”, „gaat” kom onder andere daarin voor.

4. Soms glip 'n „te” deur by mense wat andersins net „en” gebruik:

(i) „Ons het heerlik gesit te gesels.” - Brief uit Tarkastad.

(ii) „By die kafmiedens staan twee volkies regop na die swart besoekers te tuur”. - Jaco van der Merwe, „Die Huisgenoot”, 14 Sept. 1951, p.10, § 2.

5. D.F. Malherbe, met sy argaïstiese taal, gebruik in „Hans die Skipper”, 1929, nie één „te” nie.

Die gebruiksfrekwensie van „te” is na my beste wete baie gering, en die gebruik val die meeste Afrikaners onmiddellik op as vreemd.

(b) Betekenis en gevoelswaarde.

Die voorbeelde wat ek van „te”- verbindings het, dui op 'n veel

losser konstruksie as dié met „en” of die partikkellose. Die hulpww. bly oral sy etim. waarde behou, en die hele aanwending is gewoonlik neutraal, duratief. Daar is 'n bepaalde formeelheid i.p.v. die gewone gemoedelikheid. Ook die tempo is vertraag (behou „te” self dalk te veel klank- en semantiese waarde?), sodat die hulpww. sy fonetiese belangrikheid nie inboet nie. Die infinitief is vir die taalgevoel meer 'n predikatiewe aanvulling by die Vf..

Slotsom: Die hendiadis met „en” blyk die stilswygend aanvaarde norm te wees in Afr.; daarnaas staan die partikkellose konstruksie met 'n veel laer gebruiksfrekwensie. „Te” kom slegs af en toe sporadies voor in 'n veel losser en minder viriele konstruksie.

C. DIE TWEEDE LID:

(i) Morfologies.

In die teenwoordige tyd is die 2e lid 'n een - of meerlettergrepige basiese ww.: eet
afgeleide ww. : bevreëet,
skeidbaar saamgestelde ww. : aangaap
onskeidbaar saamgestelde ww. : onderhou
as infinitief.

In die verlede tyd bly dit in infinitiefvorm. M.a.w. „aangaap” het bv. sy bepaling vooraan en die lid neem geen „ge” nie. 'n Bewys van die eenheid van konstruksie.

(ii) Semanties.

Opm. 1. - (a) As die 2e lid na sy etim. waarde 'n ww. van duratiewe aspek was, kan die hulpww. sý etim. waarde óf behou óf inboet:

„Hy staan en gesels”. (Neutraal).

„ Wat staan jy alweer en rondry?” (Modaal)

Die 1e lid verstêrk dan net die duratiewe aspek.

(b) As die 2e lid na sy etim. waarde 'n perfektiewe ww. was, verloor die hulpww. sý etim. waarde en die konstruksie is modaal, met 'n sterk neiging tot die pejoratiewe:

Wat staan hy ook altyd en opspring!”

”

Die modaliteit lê egter nie in die semantiese inhoud van die 2e lid nie, maar in die hele konstruksie.

Opm. 2. - Dit blyk dat die 2e lid sy semantiese inhoud ook in die woordgroep behou. Trouens: dit word psigologies en semanties tot hoofww. verhef, m.a.w. dit tree as kern van die betekenisinhoud van die hendiadis op.

So beteken: „... vanwaar hul sit hul wonde en lek”,¹⁾ bv. wel soms nog en staan en lek. Maar in die gemeidelike Afr. spreektaal is die hendiadis 'n veel hefter semantiese eenheid, en beteken:

„Jy sit net altyd en wag totdat ek 'n fout begaan”,
nèt „Jy wag gedurig”. - Sodanig is die le aan die 2e ondergeskik.

Opm. 3. - Deurdat die semantiese inhoud van die 2e lid so sterk op die voorgrond staan, beperk juis dit die gebruiksmoontlikheid met die le lid:

„staan en aanstap”	:	baie waarskynlik,
„loop ” ” ”	:	waarskynlik,
„sit ” ” ”	:	onwaarskynlik,
„lê ” ” ”	:	onmoontlik.
of: „staan en lepellê”	:	waarskynlik,
„lê ” ” ”	:	onwaarskynlik,
„sit ” ” ”	:	onmoontlik,
„loop ” ” ”	:	onmoontlik.

(a) Sommige 2e wwe. kan net in figuurlike sin verbind:

„Wat wil 'n sieke dan in die bed met stories lê en aandraf”.

(b) Sommige net met behoud van die le lid se etim. waarde:

„Met so 'n ~~enkel~~ sal hy die afstand op sy bas moet sit en afreis!”

(c) Sommige verbindings is moontlik, maar m.i. nie gebruiklik nie.

(Dis egter 'n subjektiewe oordeel):

„lê en gimnasteer”; „sit en ekspropieer.”

(M.i. is dit meer alledaagse wwe. wat as 2e lid optree, weens die gemeidelike aard van die konstruksie.)

Oor die gebruiksfrekwensie kan ek dus nie oordeel nie. Ek beskou bv. die verbinding van „loop” en „stap” as onwaarskynlik, en vind dit

1) „Kees”, p.24.

- in die skryftaal:

„Langs hom met 'n hees geûf en 'n lyfgeswaai van die ander wêreld
loop A. die voorpoot-stywe spogstap en stap ...”¹⁾

Oor presies watter ww. as 2e lid verskyn, spreek ek dus geen oordeel uit nie. Ek konstateer slegs dat die semantiese inhoud die beperking tussen die 2 lede oplê. 'n Mens kan dus nie eindeloos voortgaan nie. Wêl t.o.v. „staan” wat heeltemal gegrammatikaliseer is (ek vind geen enkele ww. wat nie met „staan” kan verbind nie), maar nie t.o.v. bv. „lê” nie.

(iii) Foneties.

In die spreektaal dra die 2e lid die klemtoon. Dit behou volle klankwaarde omdat die semantiese inhoud bewaar bly.

In die skryftaal, waar daar soms 'n minder hegte eenheid tussen die dele is, word die aksent gelykop verdeel. (Vgl. die Hobsons.)

(iv) Funksioneel.

Opm. 1. - (a) Na sy etim. waarde was die 2e lid 'n selfstandige ww. (oorganklik, onorganklik, onpersoonlik of wederkerend) wat as Vf. gefungeer het.

(b) In die woordgroep fungeer dit as verbale infinitief bepaal deur 'n verbleekte selfstandige ww. as hulpww. van aspek optree. Hierdie hulpwerkwoordelike bepaling versterk die werkwoordelike karakter van die infinitief:

(i) Behou die hulpww. sy eie waarde, dan is die infinitief meer 'n predikatiewe bepaling daarby:

„Ek sit maar hier en kyk na alles.”

(ii) Is die hulpww. heeltemal gegrammatikaliseer, dan is dit slegs 'n bepaling van aspek by die infinitief wat nou meer 'n bepaalde werking aandui:

„Die kraan staan en loop.” (Wat tog beteken: die kraan loop aanhoudend).

Die infinitief word hier deur die Vf. gebind.

Vgl. ook die nominale funksie van die infinitief in die ander Afr.

1) „Kees”, p.86.

uitdrukking van die duratiewe aspek:

„Hy is aan die gesels”.

Hier hang die aspek van die koppelww. af:

Hy is aan die praat” - duratief; teenoor:

„As hy eers aan die gesels raak” - inchoatief.

Opm. 2. - Ek vind 'n paar gevalle waar die verbale hendiadis in die passief gebruik word:

„Daar word meer gestaan en gekskeer as wat daar gewerk word;”

„Daar mag nie meer gesit en fluister word nie;”

„Daar word net altyd gelê en droom.”

Let egter op dat hierdie voorbeelde almal van onoorganklike ww. geld: gekskeer, fluister, droom.

Ek vind geen passiewe hendiadis met 'n oorganklike 2e lid nie, moontlik omdat die neiging sou wees om die 1e ww. in so 'n konstruksie as selfstandige Vf. op te vat en die 2e lid as afsonderlike ww. in die passief:

„... ander waspoppe wat lief-bleek hande-oor-mekaar in die maanlig roerloos sit en bemin word.”¹⁾ - Wat geen hendiadis meer is nie! 'n Hendiadis in die passief sou hier nl. moes wees: „... roerloos gesit en bemin word.” (Vgl.: „Die kind eet die koekie!” - „Die koekie word geëet”.)

Opm. 3. - 'n Uitbreiding van die normale verbale hendiadis kry ons in die gebruik van 'n dubbele 2e lid:

„.. lank onder die bome bokant die kliprif staan en loer en luister of hulle die leeu nie gewaar nie”.²⁾

Hierdie 2e lid is ook 'n infinitief (dus behorende tot die hendiadis), bewys deur die verlede tyd:

„.. het gestaan en loer en luister of hulle”

Tog wonder 'n mens darem wat saam hoort:

„... staan en loer en luister ...”, of

„.. en luister of hulle”?

Vir die taalgevoel is dit asof „en luister” hom loswikkel uit die hen-

1) „Sekelmaan”, p.126.

2) „Vlam”, p.78.

diadis en dus Vf. word. Dit bevind hom nl. op 'n grensgebied: nog half behorende tot die hendiadis, reeds half selfstandig. - Maar dan is die 3e lid op weg om in die infinitiefvorm as Vf. gebesig te word:

„.. en staan toe hy anderkant op sy pote kom en swets en Grietjie uitdaag om tussen die takke uit te kom”.¹⁾

Hierdie sintaktiese ontwikkelingsmoontlikheid veroorsaak dus 'n neiging tot 'n baie nou semantiese groepering ²⁾ - 'n bevordering van die behoud en die uitbreiding van die hendiadis dus?

Slotsom: Waar „staan en swets” binne die hele groep op sigself 'n semantiese eenheid vorm, neig die laaste bestanddeel, wat weer 'n semantiese eenheid met sy bepaling vorm, daartoe om hom formeel los te maak en wel in die vorm waarin dit binne die groep voorkom:

„.. staan en lag en afkyk onder in die kloof”, i.p.v. „kyk af”.

Let op die vreemde woordorde wat ons aantref:

„.. strek die voorpote uit en lê en brom en die ander uitdaag”.³⁾

Opm. 4. - 'n Uitbreiding soos by die 1e lid: „gaan staan en kyk” is nie moontlik by die 2e nie: „(gaan) staan en gaan kyk”. Dit is dan nl. nie meer 'n hendiadis nie omdat die eenheid verbreek word.

III. DIE SINTAKSIS VAN DIE WOORDGROEP:

(a) Die posisie van die objek:

In die „en”- verbinding -

1. Teenwoordige tyd:

(i) Hoofsin -

SLEUTEL

A: Subjek	D: 2e lid
B: 1e lid	E: objek.
C: voegwoord	

ABECD by alle soorte verba (basis, afgeleide, samegestelde) die gebruiklikste.

ABCDE onmoontlik, want dan is D 'n Vf..

ABCED net moontlik waar E 'n semantiese eenheid vorm met (a) 'n basiese ww.: „Sy staan en kos kook.”

(b) 'n skeidbaar samegestelde ww.: „Hy staan en bokke doodskiet”.⁴⁾

1) „Vlam”, p.149.
2) „Annale”, p.47.

3) „Buks”, p. 45
4) Inversie by die hoofsin kan ook ondersoek word.

(ii) Bysin -

(a) ongekeerde woordorde:

BAECD by alle soorte verba die gebruiklikste.

BCDAE egter net by skeidbaar samegestelde verba onmoontlik.

„Al staan en aangluur sy my ..."

BACED net by basiese en skeidbaar-samegestelde verba.

(b) normale woordorde:

AEB CD by alle soorte verba die gebruiklike.

ABCDE heeltemal onmoontlik.

ABCED net by basiese en skeidbaar-samegestelde verba moontlik.

(iii) Vraagsin -

BAECD by alle soorte verba die gebruiklike.

BCDAE egter net by skeidbaar samegestelde verba onmoontlik.

BACED net by basiese en skeidbaar-samegestelde verba moontlik.

Slotsom:

1. E tussen B en CD in almal buiten (iib) die gebruiklike. Die hendia-dis-dele is dus nie, soos algemeen beweer word,¹⁾ moeilik skeidbaar nie.
2. Wat wel waar is, is dat CD moeilik skeikbaar is. Dit kan nl. slegs by basiese en skeidbaar-samegestelde verba gebeur.
3. E kan slegs in bysinne met inversie en in vraagsinne (skeidbaar-samegestelde verba in albei uitgeslote) endposisie kry.

2. Verlede tyd:

SLEUTEL:

A: Subjek	D: voegwoord
B: hulpww.	E: 2e lid
C: 1e lid	F: objek

(i) Hoofsin -

ABFCDE die gebruiklike.

ABCDEF onmoontlik.

BACDFE net by basiese en skeidbaar-samegestelde verba.

1) Soos bv. in „Woordsrte., Wwe. en Tye“, p.92.

(ii) Bysin -

(a) omgekeerde woordorde:

BAFCDE die gebruiklike

BACDEF onmoontlik.

BACDFE net by basiese en skeidbaar-samegestelde verba.

(b) normale woordorde:

AFCDEB die gebruiklike.

ACDEBF onmoontlik.

ACDFEB net by basiese en skeidbaar-samegestelde verba.

(iii) Vraagsin -

BAFCDE die gebruiklike.

BACDEF onmoontlik.

BACDFE net by basiese en skeidbaar-samegestelde verba.

Slotsom:

1. In die verlede tyd is CDE 'n onskiedbare woordgroep en staan in al-
le gevalle, met uitsondering van bysinne met normale woordorde, heel
aan die einde.
2. Endposisie van F is onmoontlik.
3. F tussen CD en E (anders as in die teenwoordige tyd, staan CD hier
saam en E alleen) is slegs by basiese en skeidbaar-samegestelde ver-
ba moontlik.

In die partikkellose konstruksie -

Van die 56 partikkellose gevalle wat ek kon versamel, is baie min
verbindings met oorganklike verba. Die voorbeelde wat ek aanhaal, is
die enigste wat ek het, daarom is geen definitiewe uitspraak moontlik
nie.

1. Teenwoordige tyd:

(i) Hoofsin -

"Ek staan klere was."

"Hulle sit heel dag op die plaat koekies bak."

"Daar sit hy sit groenvye eet."

(ii) Bysin -

(a) normale woordorde:

„... terwyl sy vrou skuins voor hom aartappels sit skil .." 1)

(b) omgekeerde woordorde:

„Al staan sy ook wat staan doen!"

(iii) Vraagsin -

„Sit jy tog nie al weer sit sokkies stop nie?"

2. Verlede tyd:

(i) Hoofsin -

„Die volk het my hier staan aanpak." 2)

„Sy het 'n boek sit lees."

(ii) Bysin -

(a) normale woordorde:

„... toe niemahd iets kon staan uitdink nie."

(b) omgekeerde woordorde:

„... al het sy jou ook staan verneuk .."

(iii) Vraagsin -

„Het jy dit alles self staan maak?"

Slotsom:

Met uitsondering van die hoofsin en vraagsin in die teenwoordige tyd, vorm die partikkellose konstruksie 'n hegte sintaktiese eenheid wat altyd deur sy objek voorafgegaan word.

(b) Die posisie van die sinsnede:

In die „en-" verbinding -

Ek vind 'n besonder hoë mate van vastigheid t.o.v. die sinsposisie van die sinsnede:

1. Gevalle waar die sinsnede tussen die hendiadis-dele móét staan:

(a) Hoofsin - waar die 2e lid 'n oorganklike onpersoonlike of wederkerende ww. is;

(b) Alle bysinne met inversie;

(c) Alle vraagsinne.

2. Gevalle sonder skeiding van die dele (m.a.w. vóór die hendiadis):

1) „Hans", p.76

2) Idem. p.108.

(a) Alle bysinne met normale woordorde;

(b) Alle gevalle in die verlede tyd.

3. Gevalle met apsionele sinsposisie (m.a.w. vooraan óf tussen-in):

Net by onoorganklike verba in hoofsinne van die teenwoordige tyd.

In die partikkellose konstruksie -

Alle voorbeelde my ter hand dui op 'n voor- of agterplasing van die sinsnede, maar nooit tussen die dele nie. Vgl.:

„En J. het lank met genot na N. se mooi stuk werk staan kyk”.¹⁾

„Dié nag toe hy, onrustig soos die see, lê rondwoel het van gekwelde droomslap.”²⁾

„Net A. het op die drumpel sit leun teen die onderdeur”.³⁾

(c) Die posisie van die bysin:

In die „en“- verbinding -

Opm. 1. - Alle bysinne staan voor of na die hendiadis, buiten dele van die bywoordelike bysinne van graad en vergelyking:

„Hy staan en praat terwyl ek werk”. (Tyd).

„Daar hy moeg is, lê hy en rus.” (Rede).

maar:

„Hy staan só en gekskeer dat hy nêrens kom nie”. (Graad).

„Hy staan net so lank en praat as wat hy kan”. (Vergelyking).

Opm. 2. - Dit is nie onmoontlik om die bysin binne die hendiadis te plaas nie, maar dan geskied dit met spesiale intonasie, en die infinitief word dikwels as Vf. aangevoel:

„Hy staan - sonder dat hy dink - en praat”.

„Hy lê daár, waar die koeie wei, en rus.”

In die partikkellose konstruksie -

My voorbeelde lewer geen enkele illustrasie hiervan op nie. - Ek

1) „Hans”, p.51
 2) Idem, p.131.
 3) Idem, p.108.

vermoed egter dat dieselfde hiervan geld as van die „en“- konstruksie.

(d) Die lengte van die bepalinge:

Dit geld as 'n uitstekende bewys van die hegtheid van die hendiadis dat allerlei sintaktiese bepalinge tussen die lede kán staan sonder om die semantiese of funksionele eenheid te verbreek:

Ek stel die standaard-aantal bepalinge tussen die lede van die hendiadis op nul tot 2. Die volgende sou dan deurgaans as normaal:

1. „... en dan doodvroom hande-oormekaar, penregop op die stoel sit en wag." 1)
2. „Hy staan tog te lekker en gekskeer."
3. „Nou sit hy maar ewe preuts, kompleet nes 'n regte groot kat en slaap" 2)

Ten opsigte hiervan vind ek in Afr. 'n besliste uitbreiding:

„-- en sit heel kleintjies klompies-klompies in die bietjie koelte wat daar te kry is en wag dat hul moeders hulle weer moet kom optel." 3)

Dis veral by die Hobsons dat ons baie sulke lang bepalinge aantref.

Ek meen egter dat dit te verklaar is uit wat ons vroeër reeds opgemerk het: die behoud van die afsonderlike waarde van elke lid van die hendiadis. Vgl.:

„Kalant staan nog 'n ruk met die silwergrou kop en rughare blink in die son, die swart kraag orent oor die ore en luister of die vuilgoed nie dalk gaan omdraai nie." 4)

Soms dwing 'n mens selfs om die draad kwyt te raak, en dan voel die woordorde en die vorm van die 2e lid dikwels verkeerd:

„Maar toe sy wil uitspring, staan die een jong lui-perd al voor onder die deurmekaar bos oor sy skouer en terugkyk na sy ma wat die wildehondreuk kry." 5)

In die algemene spreektaal is dit dan soms gebruikelik om na 'n lang bepaling die 1e lid te herbevestig:

-
- 1) „Sekelmaan", p.139.
 - 2) „Katinka", p.92.
 - 3) „Vlam", p.43.
 - 4) „Buks", p.31.
 - 5) „Vlam", p.24.

„Sy staan nou al baie lank hier - van nog voordat ek gekom het -
staan en wag". Wellington.

(e) Die ontkenning in die verbale hendiadis:

Ek vind 'n absolute mate van vastigheid t.o.v. die sinsposisie van die dubbele nie in Afr.

Teenwoordige tyd: (a) die le „nie" skei die lede deur net na die le lid te staan, en die 2e „nie" staan dan net agter die 2e lid in hoofsin, bysin met inversie, vraagsin.

(b) die le „nie" staan voor die le lid en die 2e net na die 2e lid in die bysin met normale woordorde.

Verlede tyd: (a) die le „nie" staan tussen die hulpww. van tyd („het") en die le lid, en die 2e „nie" net na die 2e lid in hoofsin, bysin met inversie, vraagsin.

(b) die le „nie" staan voor die le lid en die 2e net na die 2e lid in die bysin met normale woordorde.

In die partikkellose konstruksie word die dele van die woordgroep nooit deur 'n „nie" geskei nie.

IV. DIE STYLVERBAND.

(a) In die sake-skryftaal en in die wetenskapsliteratuur word die verbale hendiadis nie gebruik nie - moontlik omdat dit by uitstek 'n subjektiewe konstruksie is, selde neutraal gebruik, meestal gelaai met gevoelswaarde. Daarom vind ek bv. selfs nie in die populêr-geskrewe „Regverdige Rasse-apartheid" van prof. G. Cronje (1947) enige hendiadis nie.

(b) In die dromerige stemmingsliteratuur tref ek 'n redelike aantal gevalle aan, almal met neutrale duratiewe waarde. In sulke werke het die hendiadis 'n rustige gedraenheid. Vgl.:

„Sy kom met die Sekelmaan", Hettie Smit : 15 met „en".

„Met liefde van Katinka", Annie van Niekerk : 16 met „en".

(c) Die verbale hendiadis as spanningskonstruksie kan by die

Hobsons as stylaanwending beskou word: om die innerlike van die dier weer te gee waar dialoog uitgesluit is, probeer hulle groepeer om groter konsentrasie te verkry. In hierdie verband is die hendiadis egter feitlik net die saamgroepeer van gelyktydige handeling, elk met sy eie waarde en wat elk afsonderlike aandag geniet. 'n Neutrale konstruksie.

Vgl. „Kees van die Kalahari”, G.C. en S.B. Hobson: 123 met „en”.

(d) In die gemoedelike skryftrant waar die gesproke volkstaal weergegee word, tref ons die meeste modale konstruksies aan, meestal met pejoratiewe ^{negatiewe} gevoelswaarde.

Vgl. „Hans die Skipper”, D.F. Malherbe: 48 hendiadis (26 met „en”, en 22 partikelloos.)

(e) Dit staan die naaste aan die algemene gemoedelike Afr. spreektaal waarin die hendiadis op sy virielste is. Hierin het die modale konstruksie, gewoonlik met sterk pejoratiewe gevoelswaarde, 'n verbysterende gebruiksfrekwensie.

V. DIE KATEGORIE:

Met die eerste oogopslag blyk die verbale hendiadis in Afr. 'n animatiese onderwerp te impliseer vanweë die etim. waarde van die le lede: staan, sit, loop, lê. -

Die beperking op die vorming van die hendiadis lê normaalweg in die semantiese inhoud van die le en 2e lede wat nie kan saamgaan nie. Deurdat hierdie hulpww. van duratiewe aspek in Afr. egter in so 'n hoë mate gegrammatikaliseer word, is die hendiadis soms só'n hegte eenheidskonstruksie dat die waarde van die le totaal verbleek en verbindingssoos:

„Mr. Swart staan toe net stompe en aanry”, moontlik word, met die semantiese inhoud: aanhoudend aanry, plus modale gevoelswaarde.

So ook die Namakwalandse:

Die perd lê loop oor die rante” (waar „lê” geen semantiese inhoud het nie), en dan die oordraging van betekenis:

„Die water lê loop die hele vlakte oor” (waar „lê” weer sonder se-

mantiese waarde is).

Maar dan kry ons gevalle waar die hulpww. sy semantiese waarde terugkry (of behou?) en dit waar hierdie betekenis normaalweg nie met 'n inanimatiese subjek kon verbind nie:

(a) uit die literatuur -

„... waar die sloep en gleuwe nou onbewoë lê blink" - (Hans", p.15)

„... en sy skuif sien lê en wag .." (Idem, p.76)

„...waarop die kos staan kook .." (Idem, p.76)

„En die saad van ontevredenheid .. maar aldeur net lê en wag".

(Idem, p.88)

„Maar sorge het hom lê inwag .." (Idem, p.179)

„... staan die eeu-oue kameelbome onder hul sambrele en bak".

(„Kees", p.77)

(b) uit die spreektaal -

„Die trein staan ons nou en ophou". Paarl

„Dit staan alewig en reën". Ceres

„Die regering staan net en toekyk". Stellenbosch

„Ai, ons kamer staan natuurlik weer en bak". "

„Die kerk moet maar net altyd sit en toekyk". "

„Die kraan staan en loop aanhoudend". "

„Die wind staan die wêreld en bemors". "

„Die rivier moenie staan oorstroom nie". "

Hoewel ek dergelike verbindings met staan, sit en lê aangetref het, het e.g. (m.i.) in hierdie verband die hoogste frekwensie.

Die veelvuldige gebruik van die verbale hendiadis met inanimatiese subjekte bewys hoe viriel die konstruksie in Afr. is.

VI. DIE HERKOMS VAN DIE AFR. KONSTRUKSIE:

A. DIE VERBAND TUSSEN AFR. EN NEDERLANDS.

1. Middelnerlands -

Middelnerlands het beslis die verbale hendiadis geken, hoewel dit 'n losser konstruksie met veel minder modale waarde was:

"hi lach jammerlic ende stan,"

"hi sat ende schreef die saken." 1)

Aan die vervoeging van albei lede sien ons wat Bouman 2) bedoel as hy van Middelnederlands sê: „Handiadys. Het praedikaat bestaat soms uit 2 w.w. door ende gekoördineerd, waar't moderne nedls. gewoonlik voor't 2de w.w. een infinitief met te bezigt". -

'n Fonetiese, semantiese en funksionele eenheid bestaan nog nie, die 2 wwe. is newegeslik.

Sien egter die begin van 'n modale waarde in:

"waer omme stadi dus en claecht?" 3)

'n Studie van Mnl. tekste toon aan dat Mnl. beslis nie konstruksies soos „hij zat te lezen" geken het nie. „Ende", en nie „te" nie, was dus die oorspronklike uitgangspunt! 4)

2. Sewentiende-eeuse Nederlands -

Opm. 1. - Volgens my materiaal was die verbale hendiadis in 17e-eeus 'n analitiese konstruksie met minder of meerdere eenheidswaarde, bestaande uit

- (i) 'n selfstandige ww. of hulpww. van duratiewe aspek in Vf.-vorm as le lid - lê, sit, staan of loop;
- (ii) met of sonder die vrywel betekenislose bindwoord „en", of soms ook „te";
- (iii) plus 'n Vf. of infinitief as 2e lid.

Opm. 2. - Hierdie konstruksie word gebruik

- (i) met behoud van die etim. waarde van die afsonderlike dele:

(a) „Goosen sit en lacht". Van Vloten, p.103.

(b) „'k Moet ladigen als ik't denk hoe de vent stond en leefde."

Van Moerkerken, p.235.

Foneties, semanties en funksioneel is hierdie konstruksie nog glad nie 'n eenheid nie. Dis presies gelyk aan die Middelnederlandse. (Vgl. die Hobsons se gebruik in Afr..)

- (ii) met behoud of soms verlies van die etim. waarde van die le lid,

1) „Mnl. Bloemlezing", Deel III, reël 378 en Deel V, reël 352.

2) Idem, p.47.

3) Deel XI, reël 9.

4) Die stylverband van alle Ndl. voorbeelde kan allesins nagegaan word.

maar waar die lede 'n hogter fonetiese en semantiese eenheid vorm om saam die duratiewe aspek uit te druk. Hierdie gebruik het egter volkome neutrale gevoelswaarde:

(a) „... en terwyl Jeluy ley en sliiep”. Van Moerkerken, p.406

(b) „O moer... men hart staet soo en klopt”. „”, p.152.

(Vgl. Namakwalands: „Piet het heeldag sit loes.”)

(iii) met behoud of verlies van die etim. waarde van die le lid, maar waar die 2 lede 'n modale eenheidskonstruksie met pejoratiewe gevoelswaarde vorm:

(a) „Nou, hoe sit deze droogert so en leppert met dit staertje?”

Klucht vande Koe, p.23.

(b) „Al wat hy eseyt het, dat het hy staen liegen”. Van Vloten,

p.230.

(Vgl. die algemeenste gebruik in die Afr. gemoedelijke spreektaal).

Hieruit blyk:

1. Dieselfde konstruksie (hendiadis met „en” of die partikkellose) kom algemeen in Afr. en 17e-eeuse Nederlands voor met feitlik dieselfde geskakeerde vermoë en op min of meer dieselfde manier gebruik. - So sterk is die ooreenkoms dat 'n mens wonder hoe D.B. Bosman selfs daaraan kon gedink het om die Afr. hendiadis 'n **tiepiese** verskynsel van Kreools-Afrikaans¹⁾ te noem. Hier is geen sprake van vreemde beïnvloeding nie: nie alleen is die innerlike taalvorme absoluut parallel nie, maar die uiterlike stem ook in verbysterde mate ooreen!

2. Tog bestaan dié verskil dat die 17e-eeuse konstruksie in veel mindere mate as in Afr. 'n eenheidskonstruksie is:

(a) Foneties verloor die le lid in 17e-eeus m.i. selde heeltemal sy klankwaarde;

(b) Funksioneel staan die 2 lede in 17e-eeus meestal gelyk. -

In Afr. behou die 2e lid altyd sy vorm en word nie nes die 1e lid morfologies behandel nie. Vgl. 17e-eeus: „hy stond en sliiep”.

(c) Semanties bly die le lid in 17e-eeus meestal ten minste deels sy etim. waarde behou. - Let dan ook op dat die verlies aan etim. waarde hier nie heeltemal saamhang met wins aan modaliteitswaarde

nie:

(i) Die 94 gevalle in Van Moerkerken lewer

55 met behoud van etim. waarde	}
39 " verlies " " "	

maar daarvan is

78 met modale (pejoratiewe) gevoelswaarde	}
16 " neutrale " "	

(ii) Die 91 gevalle in Van Vloten lewer

65 met behoud van etim. waarde	}
26 " verlies " " "	

maar daarvan is

52 met modale (pejoratiewe) gevoelswaarde	}
39 " neutrale " "	

In Afr. behou die le lid in 'n sterk modale konstruksie hoogs selde sy etim. waarde. Afr. het dus ten opsigte van die grammatikalisasie van die le lid verder gegaan as 17e-eeus - vanwoë die geweldig hoë gebruiksfrekwensie?

Opm. 3. - Gesien die feit dat 17e-eeus die hendiadis met „en” soms presies net soos Mnl. gebruik het, mag ons seker aanneem dat dieselfde konstruksie in 17e-eeus oorgeërf en uitgebrei is. Hierdie konstruksie het dan ook 'n hoër gebruiksfrekwensie as dié met „te” of die partikellose groep sonder 'n voorafgaande ww.:

Van Moerkerken: 37 met „en”, 12 met „te”, 4 sonder bindwoord, en 41 van lg. ná 'n ander ww..

Van Vloten: 43 met „en”, 14 met „te”, 4 sonder bindwoord, en 30 van lg. ná 'n ander ww..

„Spaensche Brabander” (Bredero): 7 met „en”, 2 sonder bindwoord, 0 met „te”.

„Klucht vande Koe” (Bredero): 8 met „en”, 0 met „te” of sonder bindwoord.

Ook ten opsigte hiervan is die Afr. posisie dus die normale 17e-eeuse.

Die aanwesigheid van al drie konstruksies in 17e-eeus en in vroeë Afr. (vgl. C.P. Hoogenhout) laat 'n mens vermoed dat daar 3 konstruksies

uit 17e-eeus in S.A. gekom het. Die gebruik wat reeds in die 17e eeu in 'n bepaalde rigting kumulatief gewerk het, seëvier toe ook hier, en so kry ons die behoud van „en” in Afr. - M.i. 'n geval van tradisie in vorm, as ons onder tradisie verstaan die wette wat ons van nature volg en nie kan motiveer nie.

3. Moderne Nederlands -

(a). A.B.

A.B. Nederlands verstaan onder „verbale hendiadis” 'n konstruksie met min eenheidswaarde, bestaande uit

- (i) 'n hulpww. van duratiewe aspek as 1e lid - staan, sit, loop of lê;
- (ii) met 'n voorsetsel „te” as bindwoord;
- (iii) plus 'n infinitief as 2e lid.

Opm. 2. - Die 2 lede van hierdie konstruksie kan sonder bindwoord voorkom slegs waar hulle op 'n ander ww. volg: ¹⁾

„Nu kwam hij bij ons in dat schijnsel staan zwijgen”.

„R. die hem pas had zien lopen schrijven ..”

'n Belangrike sintaktiese verskil van 17e-eeus en Afr.!

Opm. 3. - Morfologies en funksioneel is die A.B. Nederlandse hendiadis wel 'n eenheidskonstruksie deurdát slegs die 1e lid in die verlede tyd vormverandering ondergaan: „hij stond te slapen”, en slegs die 1e sinsvormende vermoë besit, d.w.s. Vf. is. Maar foneties is die aksent min of meer gelykop verdeel, en semanties is die konstruksie alermens 'n eenheid:

Overdiep meen ²⁾ dat die etim. waarde van die 1e lid „byna altyd” in die skryftaal bly bestaan. Hy haal aan:

„Die veldwachters lagen op mij te loeren”,

„Hij zat te suffen in de bank”.

Dit kan ek ook uit die literatuur bevestig:

„Ik stond achter die haag te kijken.” - A. v. Schendel ³⁾

„....zat hij nadien bij zijn bed te klappertanden”. - Van Eyk. ⁴⁾

1) „Stil. Grammatica”, p.447.

2) „ ” ”

3) „Blou en Grys”, p.40.

4) „Blou en Grys”, p.85.

Die infinitief is dan meer 'n predikatiewe bepaling by die Vf. en die konstruksie het wel duratiewe waarde, maar geen pejoratiewe modaliteit nie - dis neutraal.

Opm. 4. - Overdiep vervolg: in die imperatief verbleek die etim. waarde soms heeltemal (vgl. „Sta toch niet te droomen!"). In die omgangstaal ook wel in ánder gebruike:

„Hij zit me maar aan m'n hoofd te zaniken om een motorfiets". -

En dan het dit beslis modale waarde!

Dit bewys Overdiep se stelling: 1) „Standaard-Nederlandsch is geen gesproken **realiteit**, het is zelfs niet de exacte Grootste Gemeene Deeler van een miljoen reële gesproken taalvormen."

Hoe meer ons hierdie gespróke vorme met Afr. vergelyk, hoe kleiner sal die probleem van Afr. word.

Opm. 5. - 'n Mens vra jou af: aangesien 17e-eeus 3 vorme geken het, waarom is daar geen A.B.-hendiadis met „en" nie? Is die status van die „en"- verbinding dan te laag? En indien wél, was dit reeds in die 17e eeu die geval? Waarom is dit dan in Afr. bestendig? - Hieroor kan ons slegs gis.

'n Gesprek met 'n Nederlander het egter aangetoon dat die verbale hendiadis as sodanig (met die Nedl. „te") „letterkundig juis, maar volgens goeie Ndl. snaaks gedraai" is:

hulle verkies in A.B.:

„Hij tergt nu reeds lang genoeg"

bo:

„Hij staat mij nu reeds lang genoeg te tergen".

Hieruit blyk:

Afr. en A.B.Nederlands is wel geneties verwant, d.w.s. hulle het ontwikkel uit 'n gemeenskaplike uitgangspunt in 17e-eeus, maar het verskillende weë opgegaan, en die A.B. Nederlandse skryftaal is die afwykende!

(b) Dialekspreektaal:

Onmoontlik kan selfs 'n deel van die menigte Nederlandse dialek-

1) „Stil. Grammatika", p.10.

te ondersoek word. Die kennis ontbreek my. Slegs enkele opmerkinge:

1. Volgens 'n Vlaming in S.A. is die verbale hendiadis in die spreektaal van Antwerpen net so 'n hegte eenheidskonstruksie met sterk modale waarde as in Afr.: staan, sit en lê (maar nie „loop" nie) word sodanig gegrammatikaliseer dat die volgende gebruiklik is:

„Gij staat daar nu reeds lang te zitten werken”,

„Gij staat reeds een helen tijd te lopen”.

2. Volgens Overdiep ¹⁾ ken Katwijk aan Zee lê, sit en staan as hulpwwe., maar met hul etim. waarde behoue. Weens „lê” se „concrete voorstelling” is dit „nog niet volslagen hulpwerk. van het duratief aspect”, maar „staan” is as sodanig gebruiklik en „zitten” gaan met 'n onaangename, verveelde stemming gepaard:

„... toe ben 'we ammaer gaen zitte staেকে’”

3. Na Nederlanders se beste wete kom ook die partikkellose konstruksie en die „en”-verbinding in sommige dialekte voor.

Hieruit blyk:

Daar is 'n bykans onbepaalbare verskeidenheid gebruike in moderne dialektiese Nederlands, waarvan sommige ooreenkoms met die Afrikaanse vertoon en ander weer gelykstaan aan die A.B.-Nederlandse. Teenoor hierdie groot verskeidenheid staan die homogeniteit van die Afr. spreektaal wat 'n intensiewe uitbreiding in één rigting moontlik gemaak het.

B. ANDER TALE:

1. Engels -

(a) Engels het 'n sg. „progressive tense” vir die aanduiding van die duratiewe aspek. 'n Totaal neutrale segwyse. Vgl. :

„I have been waiting for him for very long” -)

„Ek staan al baie lank op hom en wag”. }

„The shoes are getting mildewy” - „Die skoene staan en skimmel.”

„Why are you joking?

„Wat staan jy daar en gekskeer?” }

Sien die afwesigheid van modale gevoel veral in die laaste Engelse voorbeeld.

1) „De Volkstaal van Katwijk aan Zee”, p.181.

(b) In 'n mate formeel gelyk aan die Afr. verbale hendiadis, is die Engelse:

"He stands and stares" - ("He stood and stared".)

Van 'n hendiadiskonstruksie is hier egter hoegenaamd geen sprake nie: foneties, morfologies, semanties en funksioneel is dit in geen geringe mate selfs 'n eenheid nie.

(c) Soms kom 'n mens egter teë: "He stood there staring," wat wel 'n mate van eenheid besit en duratief is, maar die le ww. behou volle etim. waarde, en **van** modaliteit is daar geen sprake nie.

Hieruit blyk:

Daar is geen Engelse parallel vir die Afr. verbale hendiadis nie. -

Interessant is net 'n opmerking van Havers ¹⁾ as sou Shakespeare se tydgenote konstruksies soos: "Let's go learn the truth of it", gebruik het, terwyl "die heutige Sprache die rhythmisch glattere Form: Let's go and learn bevorzugt".²⁾ (Vgl. p.13.)

2. Duits. -

Die Duitse: "Er steht da und redet" is geen hendiadis nie: **fonetiese**, morfologiese, semantiese en funksionele eenheid ontbreek totaal. Dink maar aan die verlede tyd: "Er stand und redete."

"Er steht zu reden" - wat ooreenkoms met A.B.Nederlands vertoon - ken hulle egter ook. Hoewel dit in 'n mate 'n eenheidskonstruksie uitmaak, bly die etim. waarde van die le ww. egter te ver op die voorgrond om met die Afr. gebruik in verband gebring te word. - Daarbenewens verkies hulle om die duratiewe aspek uit te druk met behulp van bywoorde. Bv.: "Er liest schon lange."

3. Frans. -

Franse tye druk uit: die moment waarin 'n handeling volbring is, volbring word of sal volbring word. Die duur van die handeling word glad nie in ag geneem nie:³⁾

"Hy sit 'n boek en lees."

"Il lit un livre".

1) "Erkl. Syntax", p.156.

2) Nie dat dit daarom hendiadis is nie!

3) "Language", p.99.

Die volgende is selfs moontlik:

„Je suis occupe a lire dans un livre”,
maar is nie „gooie” Frans nie.

In hierdie neutrale atmosfeer hoef ons dus nie na die verbale hendiadis te soek nie.

Slotsom:

Hierdie uiters vlugtige beskouing van die gebruik van Engels, Duits en Frans toon aan dat geen ondersoek nodig is om ons tot die slotsom te voer dat die Afr. verbale hendiadis iets spesifiek Nederlands is nie!

VII. SLOTSOM:

Uit die grammatiese analise blyk dit duidelik dat die Afrikaanse verbale hendiadis by uitstek 'n subjektiewe (dus modale) eenheidskonstruksie is.

Hierdie gemoedlike taalgebruik is nie aan 'n vreemde taal soos Engels, Duits of Frans ontleen nie, maar is spesifiek Nederlands. Hoewel dit opvallend veel van die ooreenkomstige A.B.Nederlandse verskil, (só seer dat dit as een van die vernaamste Afr. afwykinge van Ndl. beskou is ¹⁾) is hierdie uiteenlopende konstruksies tog geneties verwant: die 17e-eeuse volkstaal was vir albei tot uitgangspunt. En gesien die verbysterende ooreenkoms tussen die Afr. en 17e-eeuse hendiadis-gebruike, is dit duidelik dat A.B. Nederlands die afwykende rigting ingeslaan het.

Ten spyte van die groot ooreenkoms tussen die Afrikaanse en 17e-eeuse aanwending, vertoon die Afr. konstruksie egter kenmerkende ontwikkeling. 'n Verwagte uitvloeisel as ons aan die homogeniteit van die Afrikaanse taal dink. - Afrikaans het nl. uitgebrei ten opsigte van:

1. die herbevestiging van die 1e lid,
2. die dubbele 2e lid,

1) „Annale”, p.7.

3. die totale verbleking van die 1e lid,
4. buitengewoon lang bepalinge tussen die lede,
5. die passiewe aanwending,
6. die verskuiwing in kategorie.

Maar met uitsondering van 1, 5 en 6 was die kiem van elke uitbreiding reeds in die 17e-eeuse volkstaal gesaai.

Van die drie konstruksies wat na S.A. gekom het, het dié met „en” die stilswygend aanvaarde vorm geword - 'n baie viriele konstruksie met 'n verbysterende gebruiksfrekwensie. Daarnaas staan die partikellose vorm met nagenoeg dieselfde gemoedelike waarde, maar met 'n veel laer gebruiksfrekwensie. „Te” kom slegs af en toe sporadies voor in 'n veel losser en minder viriele verbinding.

Presies só tref ons die gebruiksfrekwensie ook in 17e-eeus aan!

Voorwaar:

„Het Afrikaans in zijn huidige vorm is in wezen veel ,zuiverder’ en ,onvermengder’ dan men uit de, meer op ,afwijkingen-van-het Nederlands’ dan op overeenstemming gerichte linguïstische literatuur zou opmaken”.¹⁾

1) „Herkomst en Groei van het Afrikaans”, Kloeke, p.333.

GEEKSERPEERDE BOEKE:

1. "Wonderstories," - Alice Agnus en Fred Dormehl, 1917.
2. "Middelnederlandse Bloemlezing," - A.C. Bouman, 1934. („Mnl. Bloemlezing.")
3. "Klucht van de Koe," - Bredero, 1612.
4. "Spaensche Brabander," - Bredero, 1612.
5. "Regverdige Rasse - Apartheid," - prof. G. Cronje, 1947.
6. "Buks." - G.C. en S.B. Hobson, 1940.
7. "Kees van die Kalahari," " 1929. („Kees.")
8. "Skankwan van die Duine," " 1930. („Skankwan.")
9. "Vlam van die Bantomberge," " 1945. („Vlam,")
10. "Geskiedenis van Josef," - C.P. Hoogenhout, 1922. („Gesk. v. Josef.")
11. "Hans die Skipper," - D.F. Malherbe, 1929. („Hans.")
12. "Blou en Grys," - F.E.J. Malherbe, 1950.
13. "Sy kom met die Sekelmaan," - Hettie Smit, 1940. („Sekelmaan.")
14. "Het Nederlandsche Kluchtspel in de 17de eeuw," - P.H. van Moerkerken. (Van Moerkerken).
15. "Met liefde van Katinka," - Annie v. Niekerk, 1947. („Katinka.")
16. "Het Nederlandsche Kluchtspel van de 14e tot de 18e eeuw," - („Van Vloten.")

BIBLIOGRAFIE:

1. "De syntaxis van het Oostendsch Dialect," - Proefskrif, Blomme, 1946. („Blomme.")
2. "Middelnederlandsche Bloemlezing," - A.C. Bouman, Zutphen, 1934. („Mnl. Bloemlezing.")
3. "Annale van die Univ. v. Stellenbosch," Nov. 1926, - A.C. Bouman: "Onderzoekingen voor Afr. Syntaxis." („Annale.")
4. "Woordsoorte, werkwoorde en tye," - Dr. M. de Villiers, Kaapstad, 1948. („Woordsrte., wwe. en tye.")
5. "Afrikaansche Studies," - Proefskrif, P.J. du Toit, Gent, 1905. („Afr. Studies.")
6. "Handbuch der erklärenden Syntax," - W. Havers, Heidelberg, 1931. („Erkl. Syntax.")
7. "Philosophy of Grammar," - O. Jespersen, Londen, 1924.

8. „A Grammar of modern Dutch," - E. Kruisinga, Utrecht, 1924.
 9. „Uit het leven van de Nedl. taal," - Th. Lanceé, Batavia, 1935.
 10. „Taal en Denken," - Dr. M.J. Langeveld, Groningen, 1934.
 11. „Oor die Afrikaanse Sintaksis," - prof. J.J. le Roux, Amsterdam, 1923. („Afr. Sintaksis.")
 12. „Moderne Nederlansche Grammatica," - Dr. G.S. Overdiep, Zwolle, 1928. („Mod. Nedl. Gramm.")
 13. „Stilistiese Grammatica," - Dr. G.S. Overdiep, Zwolle, 1939. („Stil. Gramm..")
 14. „Syntaxis en Stilistiek," - Dr. G.S. Overdiep, Antwerpen, 1948. („Syntaxis en Stil..")
 15. „Kleurling-Afrikaans," - Dr. J.H. Rademeyer, Amsterdam, 1938. („Rademeyer.")
 16. „Het Woord," - Reichling, Nijmegen, 1935. („Reichling.")
 17. „Wat is Taal?" - Edward Sapir, 1949. („Sapir.")
 18. „Mnl. Spraakkunst. Syntaxis," - Dr. F.A. Stoett, 's - Gravenhage, 1909. („Mnl. Spr..")
 19. „Bespiegelingen over den aard en de ontwikkeling onzer Taal," - L.Ph.C. van den Bergh, Leyden, 1831.
 20. „De regenboogkleuren van Nedl. Taal." - Prof. J. van Ginneken & Dr. J. Endepols, 1931.
 21. „Beknopte Nedl. Spraakkunst," - Dr. J. van Ham en Dr. S. Hofker, Groningen, 1935.
 22. „Language," - Vendryes, Londen, 1925. („Language.")
-